

JEDNA ZANIMLJIVA INCIJATIVA

U mirno doba, pred rat, sve nas je više bilo protiv prakse ženskih »redovničkih sjemeništa«. I ja sam bio protiv njih. Smatrali smo ih jednim od glavnih uzroka, što je po ženskim samostanima bilo i dosta svijeta, koji u njih nije spadao. Redovnicâ bez pravoga zvanja. Osoba, koje su se u samostanu osjećale nesretnima. I samo su preko volje u njemu ostajale. Jednim su okom škiljile u svijet. I polijetale za njim, kad bi im se pružila prilika. Nijesu uvijek bile na čast ni Redu ni Crkvi. »Sjemenište« ih je umjetno ubacilo u samostan. Čitav taj mehanizam. Bile su to redovito djevojčice sa sela. Uvijek skoro iz kršćanskih obitelji, pa i sa željom, da postanu »časne«. Njihove su ih mame oduševljavale za samostan; njihovu su mladu maštu privlačile dostojanstvene, otmjene, ženske spodobе u crnim, slikovitim, odorama do zemlje: tako u svemu različne od običnih seoskih žena i djevojaka. Pa bi, bez skanjivanja, ušle u »sjemenište« i veselo se svrstale u mlade redove svojih kolegica, »seminarki«, sve jednako odjevenih i počeshljanih. I sve bi to lijepo išlo do šesnaeste godine: dok se u djevojčici ne bi probudila djevojka. Tek tada bi došlo veliko razočaranje. Mnoga bi tada, instinktivno, otkrila, i samoj sebi priznala, da to u samostanu nije njezin životni poziv ni put. Tijesan bi joj postao samostan: sa svojom izolacijom i disciplinom; sa svojim ambijentom samo od onoga svijeta. Sve bi češće pomišljala na život onih »običnih«, u svijetu: s više slobode, s više buke i smijeha, i s više radosti. Počela bi im zavidjeti. Stala bi i ona čeznuti za takvim životom i o njemu maštati. A ono specifično samostansko i »sveto«, molitva, povučенost, suzdržljivost, posluš, postajalo joj je sve teže i mrže. Teret, tvrd i nemio. Sve bi joj, s vremenom, bivalo jasnije, da zapravo nije pozvana na redovnički, samostanski, život: da »nema zvanja«. Osjećala bi, da bi i za nju i za samostan bilo bolje, da iz njega ode. Njezin djetinji ideal nije za nju više bio stvarnost, nego himera: isplavio je i izbljedio. Prevarila se je.

Jest, ali sada je već kasno. Pred takvima bi se, osobito pred onima, koje su u samostanu već bile pošle u više škole ili ih, možda, bile i završile, najednom ispriječila kruta zbilja života. Nijesu one više seljanke ni seljančice. Imaju one sada veće zahtjeve. Naučile su se na jedan viši i kulturniji

život. A zar bi ga, takav život, mogle realizirati, da se sada vrate u svijet? Tko bi ih dalje školovao? Tko bi se za njih brinuo? Tko bi im našao mjesto i zaposlenje? Nitko. Morale bi ili opet postati seljanke ili se potucati po svijetu od nemila do nedraga, polugladne, sa kvalifikacijom ili bez kvalifikacije. A za to nemaju više snage. Takve bi ih perspektive strašile. Pa bi kapitulirale. Radije će ipak ostati u samostanu. Moraju. Ne mogu više natrag. Položit će zavjete, pa i dalje nositi taj svoj teški križ. A snalazit će se, kako znadu. Tražit će i praviti će kompromise sa zvanjem i savješću. Činit će ono, što se baš »mora«, makar i preko volje. Ali će zato, potajice, gdje im ispane prilika, uzimati i od svijeta. Lavirat će. Sjedjet će na dvije stolice. I — griješiti.

Samo, ipak je danas situacija drukčija, reflektirao sam ja dalje. Danas nema više pred nepozvanima u samostanu toga negdašnjega strašila. Danas ne moraš više, ako si istupila iz »sjemeništa« ili iz samostana, ostati ni na nebu ni na zemlji. Prilike su se s te strane iz temelja promijenile. I seoski, i siromašni, svijet ima danas sto mogućnosti, da se iškoluje, a pogotovu da se doškoluje: i uz pomoć društva, i uz pomoć države. Nema više dileme: ili samostan ili selo i njegova bijeda. Sto ima otvorenih vrata za zaposlenje i za egzistenciju. Ima i radnih mjesta svake ruke. Gradovi su masi seljaka i sirotinje ponudili kruh. A najviše baš onima, koji već imaju neke kvalifikacije: pa i ako su ih stekli u samostanu. Svima onima, koji su ambiciozni i spremni da se potrudu. A kao skrajnje rješenje ostaje im uvijek — inozemstvo.

Problem je s te strane dobio nakon rata sasvim drugo lice. A sestre su to odmah, svojim prirođenim ženskim instinktom i intuitivnošću, osjetile. Žene su u tom, davno je to već uočila psihologija, uvijek jače od nas muškaraca. Pa su odmah iz toga povukle i konsekvencije. Neće danas više nijednoj toj maloj, ako otkrije, da nije za samostan, i izgubi za nj volju, biti moralno nemoguće, da ode. Neće se imati čega bojati. A nitko je danas više ne može, ni da hoće, ni potpuno, hermetički, izolirati od svijeta. Ići će dijete u školu: bit će jednako otvoreno utjecajima s obje strane. Ako je u samostanu okružuje ambijent kršćanstva, u školi će je okruživati onaj svijeta. Čut će i zvonjavu drugih zvona. Moći će se, i morat će se, sama opredijeliti: jedino je u njezinim rukama, »kojem će se privoljeti carstvu«. Potpuno s te strane

mogu biti zadovoljni i »novi« katolički pedagozi, koji danas toliko urgiraju, da i duhovni ljudi moraju najprije »upoznati svijet«, pa tek onda prema njemu zauzeti stanovište i s njim i u njemu raditi.

A ako im, djeci, Red ili samostan, svojim gostoprimstvom, pomaže da se u toj dilemi radije opredijele za ono, što je više i Božje, tim im samo, objektivno i pred Bogom čini uslugu. To je apostolat: ovdje, konkretno, apostolat zvanja. To je ono, što smo dosada, u klasičnoj teologiji, zvali »vanjska milost«: »gratia externa«. A prava se na to kršćanstvo i Crkva nikada neće odreći. Ni ne smiju. Evanđelje je, uvijek je to bilo, blagovijest, navještaj, propovijed, ponuda, Kristove istine i Kristovih darova. I onih viših, što se broje među »charismata meliora« (1. Kor. 12, 31), kakvi su i evanđeoski savjeti, kakav je i Bogu posvećeni, djevičanski i samostanski, život (1. Kor 7, 35). Nema sa kršćanskog, pa ni sa ljudskog, stanovišta ništa apsurdnije od, danas toliko od modernista razvikanog, zahtjeva: da se na čovjeka ne vrši nikakav duhovni utjecaj sa strane, pa ni u interesu onoga, što čovjek, koji to radi, koji intervenira, smatra istinitim i dobrim: dobrim i korisnim i za onoga, na koga djeluje. Sa filozofskog gledišta to je totalni etički relativizam i anarhija, sa religioznog skepsa i nevjere: napušta se pozicija, da postoji objektivna religiozna istina, evanđeoska objava, misija i apostolat Crkve. Dobro je, štogod čovjek pojedinac odabere. Dobro je, i ako se opredijeli protiv Boga: samo ako je to učinio »slobodno« i »po svojoj savjesti«. Nema mu nitko prava ništa ni sugerirati ni savjetovati. A za čim će, u tom slučaju, čovjek, a osobito onaj mladi, poći, jasno je. Za svojim instinktom. Za onim, što je u njemu zlo, ali jako. Univerzalno ljudsko iskustvo, praksa svih naroda, otklanja stoga takav »odgojni« sistem. Uvijek su ljudi djecu odgajali prema nekome objektivnomu kriteriju. Ali uvijek joj, dakako, i ostavljali slobodu, da se, kad postanu svoja i punoljetna, ako htjednu, i drukčije opredijele. Morali su: djeca ih više nijesu ni pitala.

Sestre, eto, sasvim kršćanski postupaju. One samo uporedo aktiviraju i paraleliziraju utjecaj kršćanske obitelji i utjecaj jedne crkvene institucije na religiozno i moralno opredjeljenje djeteta. Posve logično, Ali i posve lojalno. U njihovo »sjemenište« dolazit će djeca po volji svojih roditelja: svojih prvih, prirodnih, odgojitelja. I dolazit će, redovito, s

pozitivnom predispozicijom i s dobrim odgojnim temeljem. A samostan će, i Crkva preko njega, samo dalje na tome raditi. Utirat će puteve Božjoj milosti u te mlade duše.

Načelno ne može nitko tome prigovoriti: barem sa kršćanskog stanovišta. A kakvi će biti praktični rezultati, vidjet ćemo. Pravo je sestara da pokušaju. Njihova je inicijativa, očito, dobronamjerna. U njoj dolaze do izražaja iste one premise, kojih se je Crkva, kroz stoljeća, držala, kad je za svoje svećeničke kandidate osnivala sjemeništa, a probandate za one redovničke. Bio je to sistem anticipiranja i zaštita zvanja.

Ne vidim, zašto to ne bismo smjeli činiti i danas. Pa i ovako od najmlađih godina, kako su to počele sestre: po primjeru starih, oblatskih, vremena. Pola nas je i dosada na taj način sticalo zvanje. Usadila bi nam ga kršćanska obitelj, a odnjegovala bi nam ga Crkva: u sjemeništu.

Nego, zar ne bismo i mi svećenici u ovoj stvari mogli poći za našim sestrama? Pa da i muški redovnici primaju u svoje samostane dječake iz dobrih kršćanskih obitelji i šalju ih, iz samostana, u školu. Ali ih, uporedo s tim, i odgajaju, u samostanu, za njihov budući redovnički život i ideale. Sustavno, brižno, široko. A župnici isto tako, u svoje župske stanovne, a s namjerom, da sebi odgoje nasljednika, a Crkvi i biskupiji daruju svećenika.

No, dakako, ima to i svoje preduvjete. I na župi, i u samostanu, muškom i ženskom. Atmosfera u svakoj takvoj duhovnoj kući mora biti Božja. Sva prožeta duhom vjere i idealnim shvaćanjem svećeništva i redovništva. Sve u njoj mora pobuđivati i graditi, ništa u njoj ne smije sablažnjivati i razgrađivati. Dijete mora u njoj naći unaprijed realiziran, ostvaren, svoj ideal. Samo pravi svećenici, pravi redovnici i redovnice, smiju tu djecu dobiti u ruke. Ne može im nitko dati ono, čega sam nema. I mora, ta atmosfera, biti evanđeoski široka. Ne smije nikada artificijelna tehnika kreiranja zvanja zamijeniti slobodno, nadnaravno, djelovanje milosti Božje. Djetetu valja veledušno prepustiti punu slobodu u konačnom izboru. Bez tjesnogrudnosti i krivoga zelotizma. Tko se ne osjeća pozvanim, neka bez smetnje ode u miru Božjemu, ispraćen našim blagoslovom i našim dobrim željama. U ugodnoj uspomeni valja da mu ostanu ti dani.

U tomu je zapravo problem. Nije u principu. Princip je evidentan.

A neće nam, to se zna, ni tada, ni ako im sve damo, svi i sve ostati. Ni ne treba da ostanu. Nerealno bi bilo s tim računati. Ali »neki« će i »neke« ostati. Oni sigurno pozvani. Oni najbolji. A to je dosta. Ostat će nam oni, u kojima je milost, konačno, odnijela pobjedu nad svijetom i tijelom: oni, koji iz najčišćega i najdublje uvjerenja hoće da Bogu služe i da mu se posvete. I da dalje ponesu, neokaljanu, zastavu svetoga svećeništva i redovništva. A nikomu od njih, ni onima, koji se povuku, neće te godine, provedene u pravoj duhovnoj kući i u atmosferi vjere i životnog idealizma, škoditi. Ne riskiramo ništa.

Pa, eto, zašto ne bismo s tim makar pokušali? Ili, u najmanju ruku, o tomu mislili i razgovarali?

Č.

A M E N

Sveti vidjelac s Patmosa, »učenik koga je Isus posebno ljubio« (Iv 21, 20) vidio je ne samo apokaliptičko zbivanje na koncu vremena nego i uzvišeno klanjanje stvorenja koje nadilazi svaku zemaljsku veličinu svome Stvoritelju, vječno-me Bogu. Začuo je kliktanje i glasove zborova koji su pjevali: »Aleluja, Aleluja! ... Dvadeset i četiri starješine i četiri živa bića (kao zastupnici čovječanstva i čitavog stvorenja) padoše ničice i klanjahu se Bogu, koji je sjedio na prijestolju, i povikaše: »'Amen. Aleluja!'« (Otk 19, 1—4).

Kako je molila prvotna kršćanska zajednica, molimo i mi puni čežnje: »Amen. Dođi, Gospodine Isuse!« (Otk 22, 20). Posljednja riječ knjige Otkrivenja glasi: »Milost Isusa Gospodina neka bude sa svima svetima (krštenicima). Amen« (Otk 22, 21).

Budući da je sam Krist tako često izgovarao riječ Amen, učinio je Duh Sveti da se ona sačuva i u Crkvi Božjoj. To nam dokazuje vezu kršćanske molitve s bogoštovljem židovskog naroda. Mnoge apostolske poslanice završavaju s Amen. U skoro svim kršćanskim liturgijama ona tvori pečat blagoslova i molitava.

Koji duhovni sadržaj izražava riječ Amen? Smisao ove riječi bit će jasniji, ako pođemo od odgovarajućeg glagolskog korijena. Glagol glasi: 'aman, a prevode ga: ustrajati, biti čvrst, pouzdavati se, vjerovati. U Svetom Pismu ova se

riječ po prvi put upotrebljava u vezi s Abrahamom. Bog izvede Abrama van i reče: »Pogledaj na nebbo i zvijezde prebroj ako ih možeš prebrojiti! ... Toliko će biti tvoje potomstvo« (Post 15, 5—6). Abramova vjera je pouzdanje u ispunjenje, koje se biološki čini nemogućim. Abram, čovjek, odgovori Bogu. To je bio početak dijaloga koji ni danas još nije završen, a niti će ikada biti završen.

Glagol 'aman ima domet, koji seže iznad našeg vjerovati. Izvorno znači: »Odnos u koju Bog stupa prema čovjeku, spoznati i priznati«. U Abramu, »ocu svih vjernika« (Rim 4, 11) zasjala je vjera kao životni oblik pred Bogom, koji zahtijeva i uključuje čovjekovu egzistenciju. Abramova je vjera spasiteljska vjera. On polaže samoga sebe, sva svoja iščekivanja, svoju nadu, sav svoj život sada i ubuduće u Božju 'sredinu', u 'srce' ovoga sasvim drugoga 'ti'. Vjera je prema tome cjelokupni čovjekov čin, u kojemu čovjek tako reći zahvaća samoga sebe, baca se u Boga, poslije nego li je napustio svako uporište u sebi i za samog sebe.

»Abram je povjerovao Bogu« mogli bismo prevesti: »Našao je uporište u Jahvi (he 'emin, pf. hifila). »Vjerujem da...« — to je prvi rezultat.

U Novom Zavjetu se traži obuhvatnija vjera, takva koja nadvisuje vjeru u Starom Zavjetu, »cjeloviti neograničeni odnos prema Bogu«, predanje čitave sadašnje egzistencije kao i budućnosti kao neraskidivu vezu s Bogom u Isusu Kristu. Vjerovati u Krista znači: Kristov način življenja učiniti svojim načinom življenja. Stari Zavjet izvješćuje, da je Bog stupio bliže k Abramom poslije nego li je on pokazao spremnost vjere, i poslije nego li je 'našao' svoje uporište u Jahvi. »I Jahve sklopi savez s Abramom« (Post 15, 18). Božji savez s ljudima je savez vjernosti.

I hebrejska riječ za vjernost — 'eman — etimološki izlazi iz istog korijena kao i 'amen ... Bog je ne samo vjeran, on je vjernost, Bog »vjerosti« (Pnz 32, 4). Pravovjerni se Židovi još i danas uzdaju u ovu Božju 'Emuna. Za kršćane je ovaj savez vjernosti Božje još dublji: Taj savez je zauvijek zapečaćen krvlju utjelovljenog Sina Božjega za svu vječnost. Vjernost znači dvoje: Najprije Božju vjernost prema svome hodočasničkom narodu, s kojim je on sklopio vjerost u savezu, i kao odgovor na našu vjernost. U razvoju riječi 'Amen do 'Emuna, vjernosti, mi vidimo Božju spasiteljsku vjeru, njegovu ljubav prema čovjeku i bolje shvaćamo na kakvu vjeru Krist misli, kakvu jedva više shvatljivu dubinu

pouzdanja i naše vjernosti on isčekuje: »Kad biste imali vjere koliko je zrno gorušično, mogli biste reći ovoj gori: Prođi odavde onamo, i prešla bi i ništa vam ne bi bilo nemoguće« (Mt 17, 20).

'Vjerovati' naime znači skloniti se u vjernost nekog drugog, Bogu se svom povjeriti, tako se duboko s njim sjediniti, samoga sebe napustiti i njemum se prepustiti, da njegova svemoć po nama djeluje. Sveci su vjerovali, i Bog ih je učinio oruđem, ili bolje reći: suradnicima svojih čudesa. Bit vjere i čovjekova pouzdanja u Boga jest udioništvo u biti samoga Boga.

Ponovimo još jednom: »I Jahve sklopi s Abramom savez«. Upotreba Božjeg imena ovdje se anticipira. Ono će biti objavljeno Mojsiju nekoliko stoljeća kasnije. 'Jahve' je ime Boga saveza za njegov izabrani narod: »Ja ću biti onaj koji ću biti« (Izl 3, 14). »Zazovi me, i odazvat ću ti se i objavit ću ti velike i nedokučive tajne koje ti neznas«. — »Gle, ja sam Jahve, Bog svakoga tijela! Zar je meni išta nemoguće?« — — »Ljubavlju vječnom ljubim te, zato ti sačuvah milost« (Jer 33,3; 32, 26; 32, 3). U ime Boga saveza Božja vjernost koja nadilazi svako ljudsko shvaćanje postala je očitom prema njegovu narodu. Bog se tako reći priljubio uz čovjeka, to je pokret od Boga prema čovjeku, 'prva blaga vijest'. U Novom Savezu, što ga je Jahve sklopio u svome Sinu s Božjim narodom kršćana, Bog je po Isusu Kristu uvijek prisutan. Božja 'Emuna se očituje za nas u Isusu. Isus — Ješua — Jošua je hebrejska skraćunica a znači Jahve je spasenje. To je »ime nad svakim imenom« (il 2, 9), novo ime sasveza za nas otkupljene. U Isusu Bog se doslovno priljubio uz čovjeka, ukovao se unutra u čovječje-tjelesno. »On, božanske naravi, nije se ljubomorno držao svoje jednakosti s Bogom, nego se nje lišio uzevši narav sluge i postavši sličan ljudima. Kad postade kao čovjek, ponizi sam sebe postavši poslušan do smrti, i to do smrti na križu« (Fil 2, 6—8). Takvom nam se pokazuje vjernost Boga saveza, a njezin je pečat u Novom savezu krv propetoga Gospodina. U našim svetohraništima on je uvijek prisutan, jednako kao i Jahve: »Ja sam tu onaj koji sam tu!« Riječ je: Vjernost za vjernost! »Vjernost savezu mi je mila, a ne žrtve, spoznaja Boga a ne paljenice« (Hoš 6, 6). Spoznaja Boga u hebrejskom znači isto što i ljubav prema Bogu. Neki prevodioci i riječ vjernost savezu (hesed) na početku retka prevode s 'ljubav'. Ako Bog od čovjeka očekuje vjernost savezu, onda je to ona djelatna

vjernost koja se očituje u bratskoj ljubavi. Bog je punina života, života u sebi. Vjernost, koja se sastoji samo u tom, da ne prijedemo na stranu neprijatelja, malo je živa. Živu vjernost saveza dokazuje prije svega onaj kršćanin, koji iskazuje ljubav i vjernost prema bratu saveza i sestri saveza. Tu se proširuje savez preko hodočasničkog Božjeg naroda u savez sa svim ljudima svih rasa i religija. Savez Boga sa svim ljudima stariji je od onoga što je sklopljen s Abramom i s izabranim narodom. Noev savez, kome je znak duga širi se na čitavo stvorenje. »Reče Bog Noi i njegovim sinovima: Gle, ja sklapam svoj Savez s vama i s vašim potomstvom poslije vas... Dugu svoju u oblak stavljam, da zalogom bude Savezu između mene i zemlje...« (Post 9, 9—13).

»Dei dilectio prior est ordine praecipendi, proximi autem dilectio prior est ordine faciendi — Ljubav prema Bogu dolazi ponajprije u zapovijedi, dočim ljubav prema bližnjemu dolazi najprije u djelu« (Sv. Augustin, Tract, in Jo. 17, 8; PL 35, 1531). Djelatna vjernost zahtijeva također, da darove i talente što smo ih primili ne ostavimo neiskorištene, nego da s njima radimo, kako je to Isus izrazio u prisposobi o talentima i minama. Djelatna vjernost zahtijeva nadalje, da iz zavisti, te antisocijalne »velesile« spriječimo drugoga da razvije svoje talente, nego da ih on našom pomoću, koliko je samo moguće više, radi Boga, koji je dao te darove, promiče.

Apostol Matej dvaput navodi Kristovu riječ, koja doslovno ponavlja Jahvinu riječ proroku Hošeji: »Vjernost savezu ja hoću a ne žrtve« (Mt 9, 13; 12, 7). Doduše, mnogo puta hebrejsku riječ hesed prevode s »milost«, »dobrota«. A sve to ima svoje izvorište u 'Emuni Jahvinoj i njegova Sina Isusa Krista. »Stvarni partner Božji je samo onaj, koji priklanajući se čovjeku posvjedočava volju Boga saveza« (Deissler). Po pojedincu i u pojedincu se nalazi Jahve, nalazi se uvijek Krist prisutan i opipljivo bliz svakome kome iskazujemo bratsku ljubav.

Riječ 'Emuna znači u našem jeziku ne samo vjernost, nego i istinu. Jedan drugi izraz koji spada na istu familiju kao i 'aman pokazuje još jasnije pojam istine: 'Emet. Jahve je istina. »Gospodine Jahve, ti si Bog, i tvoje su riječi istina« (2 Sam 7, 28). »Svi su putovi Gospodnji smilovanje (dobrota) i istina (vjernost)« (Ps 24, 10). O Kristu veli Duh Sveti: da je on »pun milosti i istine« (Iv 1, 14). Sam Krist o sebi

veli: »Ja sam istina« (Iv 14, 6). On je egzistencija istina, utjelovljena istina, sjajući od istine za svoju braću i za svoje sestre. Istina Kristova u sebi uključuje puninu sigurnosti, snage, radosti, svjetla, ljepote, dobrote i neiscrpive ljubavi. — Jedan obraćeni Židov, koji je zbog kršćanskog uvjerenja štošta kroz dulje vremena trpio (R. Wurmbrand) upozorava da se riječ 'emet u hebrejskom pismu sastoji iz triju suglasnika, naime prvog, srednjeg i posljednjeg u hebrejskom alfabetu (alef-mem-tau). 'Emet = istina je početak, sredina i svršetak, inače nije nikakva istina. Tko ne cijeni istinu, kako može pravo i čvrsto vjerovati u Krista? Neistinitošću on niječe vječnu istinu, prema tome svakom laži u riječi i djelu praktično niječe Boga.

Misliti i govoriti o riječi 'Amen zahtijeva dakle od čovjeka da razmišlja i vrednuje riječ 'aman = vjerovati, 'emuna = vjernost, vjernost Boga saveza i našu vjernost savezu. Riječju Amen mi priznajemo da sasvim pripadamo Kristu i Crkvi. Nije potrebno da mislimo na sve postavke obrasca naše vjeroispovijesti i na daljnje formulacije Crkve. U riječi Amen sve je sadržano. Amen! Neka bude tako, ja tako vjerujem, ja se tako pouzdajem, ja tako priznajem. Nema nešto izrazitije od jednostavnog Amen. Vjera voli jednostavnu, jaku, jednoznačnu riječ. Tko dakle u ovoj molitvi provodi svoj život, taj ima u njoj zbroj kršćanske mudrosti i života. Ta je molitva, kako jednom reče Tertulijan (+ 220 po Kr.), sažetak čitavog Evandjelja. Mi kažemo »da« i »Amen« s obzirom na Presveto Trojstvo i svu objavu u Kristu onako kako je Crkva izlaže uz pomoć i pod vodstvom Duha Svetoga. Kad molimo Amen mi kao da udaramo pečat svoje vjernosti, ne otpadamo od Boga, ne postajemo ateisti, pa ni »samo« praktični ateisti, cijeneći više materijalizam nego Boga i svoju braću. Mi ne otpadamo od Krista, kad nas uvjeravaju: »Mesija je ovdje« ili »On je tamo« (Mt 24, 23). Razumljivo je po sebi, da mi ne možemo kod svakog Amena duboko zalaziti pameću u posljednju dubinu i puninu, ali ako o ovim riječima uvijek ponovno razmatramo, padne nam polako jedna ili druga misao na pamet u našoj molitvi i u našem životu.

Kad na koncu svojih molitava kažemo Amen, onda je to odgovor, naš da, neka bude, ja se s tim slažem. Sam je Isus na početku mnogih svojih govora izgovorio tu riječ. Isus je upotrijebio stil govora kakav je u njegovo doba bio

u običaju kod židovskog naroda. Slušaoci su napinjali uši, dok je Isus stavljao staru riječ 'Amen, izraz pristanka i ukrijepljenja nekoj predhodnoj molitvi.

»Amen, ja vam kažem: Ako budete imali vjeru kao zrno gorušičino...« (Mt 17, 20). — »Amen, ja vam kažem: što god razriješite na zemlji...« (Mt 18, 18). — »Amen, ja vam kažem: Što budete učinili najmanjem od moje braće, meni ste (niste) učinili« (Mt 20, 40—50). Apostol i evanđelist Ivan u Isusovoj izreci podvostručava riječ Amen. »Zaista, zaista, kažem vam. Sin ne može ništa sam od sebe učiniti, nego samo ono što vidi da čini Otac: Što ovaj čini, to jednako čini, i Sin« (Iv 5, 19). — »Zaista, zaista, kažem vam, tko sluša moju riječ i vjeruje onomu koji me posla, ima vječni život. On ne dolazi na sud, već je prešao od smrti na život. Zaista, zaista, kažem vam: dolazi čas...« (Iv 5, 24—25). Kakav smisao ima na početku ovih rečenica riječ Amen? Luka je pokušao da je prevede na grčki jezik, a tako se onda prevodi i na druge jezike: 'Zaista' ili 'Uistinu', ja vam kažem... — 'Zacijelo' ja vama kažem... — Riječ Amen na početku rečenice, kako ju je upotrijebio sam Isus, u njegovim ustima ima jedno sasvim posebno značenje, koje se sa svim mogućim prijevodima ne da potpuno prevesti. U toj se riječi krije veliki Isusov zahtjev, stavljanje do znanja da je on Božji poslanik, da je on Sin Božji. Nikakav patrijarh nikakav prorok prije njega nije mogao niti smio na ovaj način izgovoriti riječ Amen. A i poslije njega nitko se na to ne može usuditi, a da ne pogrdi Boga. Isus sam ima zahtjev na punomoć Jahvinu, kojega on nazivlje Ocem. On ne treba da se u svojim govorima pozivlje na riječ Sv. Pisma (SZ), osim ako mu netko postavi pitanje s obzirom na SZ. On sam je Božji objavitelj. Doduše, može i neki obični čovjek davati izjave istinski, valjano. Kod Isusa se radi o nečem višem, kad on izgovara Amen na početku jezgrovitih rečenica. To je isto kao da on kaže: »Ja, Isus iz Nazareta, Sin Marijin, imam poslanje od Jahve, koji je moj osobni Otac, ne posinavljenjem kojeg sam ja jedinorođeni Sin odvijeka, da vam objavim: »Kažem vam, tko god mene prizna pred ljudima, i njega će Sin Čovječji priznati pred anđelima Božjim« (Lk 12, 8), »onoga ću ja priznati pred svojim Ocem nebeskim« (Mt 10, 32). U riječi Amen, na početku rečenice Isus izražava svoju božansku punomoć.

Još jedna misao na Isusov Amen. Kad Isus na početku svojih riječi stavlja Amen, time se ne izražava samo njegov

zahtjev na punomoć. Ta riječ pokazuje na tajnu njegove osobe kao inače jedva što drugo. Čineći zaključnu riječ početnom riječju Isus stavlja do znanja: Prije nego li vam ja počnem govoriti, ja sam davno, davno govorio svome Ocu. I ono što vam dalje predajem to sam ja već ranije primio od njega. Prije nego li Isus otvori usta, da govori nama ljudima, on već za sobom ima razgovor s Ocem i završavao je svoj govor s Amen — s »da« na Očevu riječ, s predanjem u njegovu volju. Ljudi koji su ga slušali, shvaćali su upravo još ovu posljednju riječ. Oni su zapravo doživljavali, kako se on u svom razgovoru rastaje sa svojim Ocem, kako se k njima okreće i dalje predaje ono, što je on sa svojim »da, Oče!« ukrijepio.

U riječi Amen krije se iskonski Božji »da« s obzirom na čovjeka. U savezu vjernosti s nama on očekuje također našu vjernost, ne samo prema njemu, nego i našu vjernost prema bilo kome od živućih ljudi a i prema pokojnicima. Uistinu i pokojnici žive. »Bog nije Bog mrtvih nego živih« (Mt 22, 32). Naši su pokojnici umrli samo za naš vidljivi svijet, no oni žive dalje u Bogu, »jer za nj svi žive« (Lk 20, 38). Oni su živi »kod Gospodina« (2 Kor 5, 8). No mi ne znamo, koliko je bliz ili dalek taj njihov boravak kod Gospodina. Stoga mi moramo biti za njih u najmanju ruku isto onako zabrinuti kao i za svoju braću i sestre, koji s nama još hodočaste na zemlji. Sva »zajednica svetih« je Božji partner saveza, a i mi smo svi jedni s drugima braća i sestre Saveza. Mi kršimo glavnu zapovijed povelje Saveza, ako zaboravimo jednog i najmanjeg. Zapovijed glasi: »Ljubi Gospodina Boga svoga kao samoga sebe« (22, 37—39). Druga zapovijed, koja u svome zahtjevu seže još dublje glasi: »Kao što sam ja ljubio vas, ljubite i vi jedan drugoga« (Iv 13, 34). Isus nas ljubi s istom ljubavi kojom Otac ljubi svoga jedinorođenoga Sina! Tko da to shvati njega ljubi njegov Otac: »Kao što je Otac mene ljubio, tako sam i ja vas ljubio« (Iv 15, 9). Naša ljubav prema drugima mora prema tome biti jednaka onoj ljubavi kojom Otac ljubi svoga jedinorođenog Sina! Tko da to shvati! No mi moramo oko toga nastojati, jer Bog je s nama sklopio Savez.

Apostol i evanđelisti Ivan razvija svoje misli o Amen još uzvišenije. On prima uputu da piše. Krist mu diktira: »Ovako govori onaj, koji se zove 'Amen', 'vjerni' i istiniti 'Svjedok', 'Početak' Božjega stvorenja« (Otkr 3, 14). Krist sebe označuje riječju 'Amen, ona postaje Božjim imenom,

kako ju je upotrijebio već prorok Izaija: »Tko se u zemlji bude blagoslivljao, nek se blagoslivlje Bogom Emen-om, i tko se u zemlji bude kleo, nek se kune Bogom Emen-om (neki prevode Bogom vjernost ili Bogom vjernim). »Isus Krist, vjerni svjedok, prvorođenac od mrtvih i vladar zemaljskih kraljeva« (Otk 1, 5) daje riječi Amen jedan novi uskrsni smisao. Govoreći Amen mi priznajemo njegovo uskrsnuće, njegovo božansku slavu, na koju smo i mi pozvani. Ta Krist je izvršenje svih Božjih obećanja pa stoga i vječni Amen. Pavao veli: »Uistinu, sva Božja obećanja imaju u njemu svoj 'da'; zato i mi po njemu velimo svoj 'Amen na slavu Boga« (2 Kor 1, 20).

»Reče Jeremija prorok: 'Amen! Učinio Jahve tako. Ispunio Jahve riječi koje si prorokovao« (Jer 28, 6).

Evangelist Luka izvješćuje o naviještenju Isusova rođenja Mariji. Luka piše grčkim jezikom. Mi ne znamo kako zvuči Marijina riječ na hebrejskom odn. na aramejskom jeziku, koju Luka bilježi s »Neka mi bude po tvojoj riječi« (Lk 1, 38). Prema smislu i Marijinu držanju, koja je ovdje bila u sličnom položaju kao i Abram, no izdignuta na božansku razinu, mogla je ona »dati pristanak na Božju riječ« (Lg VII, II, 56). Možda je ona upotrijebila etimološku riječ 'aman ili odatle izvedenu riječ 'Amen. Jedno je u svakom slučaju točno: Marijino potpuno predanje Jahvinoj volji izraženo je sasvim i potpuno jednom riječju 'Amen. Kad bi 'Amen u nama bio tako živ kao što je bio u njoj, bilo bi potpuno naše nasljedovanje Krista, koji od nas ne traži ništa drugo nego neograničeni 'Amen. Ovaj 'Amen izgovarali bismo tada promišljeno i svjesno, i ne bi bio brbljanje neke ukočene formule. Svojim 'Fiat', 'Neka mi bude', Amen-om Marija je naš put prema Kristu, a Krist je naš put prema Ocu (Usp. Iv 14, 6). Svaki koji dugo boravi kod 'Amen, tome će biti produljeni njegovi dani i njegove godine« (Talmud), one su vječni život kod Boga!

»Riječ Amen na koncu molitava znači, da će nam ono što prosimo, Gospodin nedvojbeno udijeliti« (Augustin). Amen je naš poklik Bogu, njegovo sveto ime, Amen je naše ispovijedanje vjere u njega, izričito izjavljivanje da ćemo biti istiniti i vjerni, vjerni njegovu savezu i djelatnoj ljubavi prema braći i sestrama. Amen je riječ, koja obuhvaća sve naše moljenje i sav naš život. On je naša pohvalna pjesma u vječnoj slavi. »Blagoslovljen bio Jahve, Bog Izraelov od vi-

jeka. Amen! Amen!« (Ps 41, 14). »Amen! Dođi, Gospodine Isuse. Milost Isusa, Gospodina, neka bude sa svetima (kršćenicima). Amen.« (Otk 22, 20—21). To su posljednje riječi Sv. Pisma.

M. Luitgardis Fischer O. C.

Preveo o. Franjo Carev, OFM